

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата філософських наук Шевчука Павла Вікторовича на дисертацію Бринова Віталія Віталійовича «Соціально-політична етика християнського реалізму Рейнхольда Нібура» на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.14 – богослов'я

Актуальність теми дисертаційного дослідження Віталія Бринова визначається з одного боку значним ступенем розробленості ідей християнського реалізму у західному, зокрема американському теологічному просторі, а з іншого боку, відсутністю спроб контекстуалізації ідей Рейнхольда Нібура у пострадянських країнах. У своїй роботі автор проводить якісний аналіз важливої теми, яка є актуальним предметом дослідження у протестантському середовищі. Також ця тематика є важливою для розвитку усієї української політичної теології та для реалістичного осмислення конфесійних соціальних доктрин.

Для якісного розкриття теми необхідно володіти знаннями в області історії, сучасної теології, а також філософії та етики. Зазначимо, що досягнутий результат проведеного дослідження засвідчує належний рівень компетенцій автора роботи у зазначених напрямках. Відповідно, поданий текст дисертації є першим комплексним академічним дослідженням концепцій християнського реалізму і постаті Рейнхольда Нібура на пострадянському просторі. Дисертаційне дослідження звертається до християнського реалізму як до світоглядної концепції, яка зробила значний внесок у подолання кризи модерного мислення у першій половині ХХ століття. З огляду на кризовий стан суспільної думки сучасного світового та українського суспільства, зазначаємо гостру актуальність спроби контекстуалізації ідей християнського реалізму в українському суспільному просторі початку ХХІ століття.

Сьогодні багато людей несвідомо чи свідомо дотримуються сучасних форм ідеологій та світоглядів, популярних у ХІХ столітті. Зокрема, в Україні

представлені консервативні релігійні фундаменталісти, релігійні ліберали, раціональні ліберали на позиціях наукового позитивізму, люди з ідеологією усвідомленої бідності, яка споріднена з соціалістичними ідеями XIX століття тощо. Варто зазначити, що описані вище світоглядні моделі не змогли передбачити суспільні кризи початку XX століття. Більше того, як продукти мислення епохи Модерну, вони виявились безсилими у подоланні цих криз, так само як і зараз є безсилими перед викликами сучасної епохи. Тому повернення до загальних ідей неоортодоксії, що виникла як реакція на неспроможність світогляду Модерну, є логічним кроком в усвідомленні сучасного стану суспільства і важливим етапом у пошуку відповідей на сучасні виклики в українському суспільстві і світі.

Тому об'єктивна оцінка природи суспільних криз як наслідку діяльності спотвореної гріхом людини, чий егоїстичні імпульси підсилюються колективним егоїзмом, яку пропонує песимістична антропологія християнського реалізму, наголошує на відповідальності людства за ті катастрофи, які відбуваються. А після усвідомлення відповідальності настає усвідомлення необхідності змін поведінки та змін у наголосі суспільних відносин.

Отже, дисертаційне дослідження написане на гостро актуальну тематику. У вступі дисертант коректно, на наш погляд, формулює мету дослідження, поставлені наукові завдання узгоджені відносно загального дискурсу дослідження. Відповідно, структура наукової роботи демонструє зв'язок з поставленими науковими завданнями, і послідовно розкриває досліджувану проблематику по темі роботи. Отримані в результаті дослідження результати підсумовані у загальних висновках дисертаційної роботи.

Наукова робота, виконана Віталієм Бриновим, містить істотні наукові результати, що становлять новизну дисертаційної роботи. Беззаперечний інтерес викликає етична концепція «дітей світла» та «дітей темряви», результатом відносин між якими і є значна частка соціально-політичних криз. Нездатність «дітей світла» ефективно протистояти усвідомленому злу у

вигляді «дітей темряви», демонструє необхідність відмови від світоглядного ідеалізму і пошуку реалістів, які мають моральні запобіжники від проявів егоїзму, але у той же час здатні протистояти «дітям темряви» за допомогою сили, здатної зупинити зло. Такий підхід є і великим здобутком християнського реалізму, і у той же час одним з найбільших об'єктів критики з боку консервативних мислителів. Коли такі реалісти починають боротись із злом у суспільстві, вони неодмінно переходять ту межу, яка в очах суспільства відділяє захист суспільних інтересів від захисту особистих інтересів. Сполучені Штати Америки саме за часів розпаду Холодної Війни, одним з архітекторів якої був Нібур, отримали прізвисько «світового жандарма», що захищає демократію саме у місцях концентрації економічних інтересів. Тому виникає парадокс обмеження великої сили. З одного боку, вона повинна мати здатність протистояти силам зла, але з іншого боку, вона може бути спотворена гріхом і почати слугувати особистим інтересам. Саме це питання розділяє сучасних прихильників християнського реалізму.

Окремої уваги заслуговує критика Нібуrom ліберальної та соціалістичної ідеології. Як песимістична світоглядна система, християнський реалізм послідовно спростовує всі утопічні концепції, які обіцяють побудову ідеального суспільства у поточному історичному вимірі. З такої позиції, соціалістична ідеологія є антиподом капіталізму і всі свої сили спрямовує на руйнацію поточного суспільного ладу, не пояснюючи, яким чином на руїнах потім буде відбудовано ідеальне суспільство. Ліберальна ідеологія, у свою чергу, є уособленням інтересів середнього класу і суспільних еліт, які намагаються зберегти статус-кво у суспільстві. Отже, цінність християнського реалізму в такому контексті полягає у викритті лицемірства ідеологів утопічних концепцій, а також у постановці питань, що повинні збалансувати суспільну дискусію.

Також цінність становить порівняльний аналіз теології визволення як феномену пошуку суспільної справедливості у бідних латиноамериканських країнах, та християнського реалізму. У загальному вигляді теологія

визволення є феноменом католицької теологічної думки, тож критика теології визволення з боку Католицької Церкви, зокрема активна протидія до її поширення з боку Папи Івана Павла II, суголосні до позиції християнського реалізму, який розглядає християнство у першу чергу як світогляд і шлях до пошуку трансцендентного Бога, а не як інструмент для забезпечення добробуту і суспільної справедливості.

Проте, незважаючи на беззаперечну наукову новизну дисертаційного дослідження, ми маємо ряд зауважень, та запитань, для подальшого вдосконалення роботи і розкриття теми дослідження.

1. Дисертант повністю оминає увагою вплив Нібура на європейську континентальну філософську традицію, незважаючи на те, що європейська філософська думка дуже високо оцінила твори Нібура, і у 1938 році мислитель був запрошений до університету Едінбурга, де він впродовж двох років читав свої знамениті Гіффордські лекції. Пізніше матеріали цих лекцій були узагальнені у двотомному виданні «Природа і призначення людини». Отже, автор не розкриває повністю тему впливу європейської філософської думки на християнський реалізм, окрім полеміки з Карлом Бартом.

2. Під час опису філософських витоків християнського реалізму, дисертант дуже побіжно торкається праць Отців Церкви і теологів Реформації. Зв'язок християнського реалізму з теологічними концепціями Августина і Мартина Лютера описується, але не обґрунтовується у достатньому обсязі. Якби таке обґрунтування було виконане на належному рівні, можна було б дослідити різність інтерпретацій Августинівської теології у сучасній протестантській теології на прикладі християнського реалізму і сучасній католицькій теології на прикладі неоавгустиніанства.

3. Висвітлюючи позицію християнського реалізму проти радикального пацифізму, автор дисертаційного дослідження не акцентує увагу на тому факті, що наслідком мілітаристської риторики Нібура була не тільки участь США у Другій світовій війні, але й В'єтнамська інтервенція. Дисертант не розвиває тезу про те, що кожна велика сила врешті-решт стає некерованою,

і саме безглуздість вторгнення у В'єтнам була поштовхом до повернення ідей пацифізму через рухи хіпі у суспільний дискурс 1960-х років, саме у той час, коли популярність християнського реалізму почала стрімко зменшуватись. Тому розгляд антипацифістської риторики християнського реалізму має бути врівноваженим розглядом сучасних досліджень концепцій справедливої війни. Також варто зауважити, що нова хвиля популярності християнського реалізму в публічному дискурсі та серед представників демократичної партії США в період президентства Барака Обама не мало значного впливу зовнішньополітичної позиції та утвердження її "світовим жандармом".

4. Констатуючи факт занепаду християнського реалізму, дисертант розкриває причини маргіналізації ідей Рейнхольда Нібура в 1960-1970-х рр., але не залишає без уваги роз'яснення критичних аргументи стосовно його концепцій, що зумовили таких відхід.

5. Дисертант влучно актуалізує для українського контексту проблему пасивності населення у справі громадських перетворень та спонукає до більш реалістичного ставлення людей до проблем суспільних та політичних, а також визнання наявної проблеми обмеженості впливу християнських церков в українському публічному просторі. Однак, центральне тема, осмислення більш об'єктивного погляду на людини, яка проходить крізь творчість Рейнхольда Нібура, не знаходить своєї контекстуалізації в даній роботі. Наразі спостерігається захопленість українських секулярних еліт ліберальними ідеями прогресу та індивідуалізму, що викликає значну дискусію і може бути переосмисленою за допомогою християнського реалізму.

6. Описуючи здобутки та результати християнського реалізму, дисертант зазначає, що головним недоліком християнського реалізму була відсутність оптимістичного наративу, який би пояснював механізм звільнення людства від гріха. Стенлі Гренц пише, що через значний наголос на хресті як символі відкуплення, порівняно з Воскресінням як символом визволення, трансценденцію християнського реалізму називали «темною

трансценденцією» як такою, що не позбавляла гріховності і не проголошувала остаточного відкуплення. Тобто, користь від реалістичності запропонованих Нібуром етичних концепцій нівелюється відсутністю переможного фінала у боротьбі із злом. Видається доцільним, збільшити практичний конструктив ідей християнського реалізму завдяки синтезу з оптимістичними теологіями, наприклад “теологією надії” Юргена Мольтмана, або концепціями радикальної ортодоксії.

Підсумовуючи зазначимо, що зроблені зауваження мають у своїй більшості рекомендаційний характер для подальшої науково-дослідницької роботи автора і не заперечують концепції і змісту дисертації загалом, цінності одержаних в ході дослідження результатів.

Автореферат дисертації відповідає змісту дисертаційного дослідження. Ідеї дисертації пройшли достатню апробацію – доповідалися на всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях, а також знайшли своє відображення у шести наукових статтях, з яких одна опублікована в іноземних наукових виданнях.


Відтак вважаємо, що дисертаційне дослідження Віталія Віталійовича Бринова «Соціально-політична етика християнського реалізму» є самостійним, логічно завершеним науковим дослідженням, виконаним на належному науково-теоретичному рівні. За своєю актуальністю, новизною і змістом дисертація відповідає вимогам, зазначеним у «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (із відповідними змінами), а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.14 – богослов'я.

Офіційний опонент,

викладач Київської богословської

семінарії «Благодать та істина»,

кандидат філософських наук

Підпис Шевчука П.В. Завіраю
Шевчук
 **П. В. Шевчук**